

УДК 271.4(477)-722.52:94(477)"1945/1959"

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.18>

**ЄПИСКОП МИКОЛАЙ ЧАРНЕЦЬКИЙ:
МУЧЕНИК ЗА ВІРУ ТА ЖЕРТВА РОСІЙСЬКИХ КОНЦТАБОРІВ
(В СВІТЛІ ПИТАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)**

Мельничук Василь,

*аспірант кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
магістрант факультету гуманітарних наук
ПЗВО «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого»
ORCID ID: 0000-0002-0264-8877*

Жук Андрій,

*магістр богослов'я, магістр середньої освіти (Історія),
експерт
Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти
ORCID ID: 0000-0001-6799-8977*

Процеси демократичного розвитку української держави дозволяють проводити незаангажовані дослідження невідомих сторінок історії України, а головно історії Української Церкви. Одним із малодосліджених етапів становлення Греко-Католицької Церкви в Україні є період її катакомбного існування (1946–1989 рр.): коли влада імперської росії в складі радянського союзу масово проводила репресії супроти греко-католицького духовенства та вірян. Розсекречені матеріали псевдо судових засідань над провідниками Церкви дають можливість відкрити всі злочини тоталітарного режиму. Події минулого століття перегукуються із сьогоденням – часом жорстокої війни росії проти України, повномасштабно розпочатої 24 лютого 2022 року. Тепер, як майже 100 років тому українці, котрі по-справжньому здатні вільно мислити, виявляти свою думку та бути патріотами гинуть на полі бою чи в полоні ворогів за власну незалежність. Ця боротьба триває від початку існування Української держави, бо війна точиться між добром та злом. На стороні першого стоять вільні люди-українці: воїни, волонтери, медики, священики...

У статті зроблена спроба представити останні роки життя та діяльності Апостольського візитатора для вірних католиків візантійського обряду на Волині єпископа, а нині блаженного священномученика Миколая Чарнецького Чину Найсвятішого Ізбавителя. Авторами пропонувано детальний огляд подій, пов'язаних із арештом, ув'язненням, засланням та мучеництвом Миколая Чарнецького, який став жертвою російської пропаганди, свавілля та жорстокості, яка також має місце в сьогоденні.

Метою статті є висвітлити та окреслити мученицький шлях єпископа Миколая Чарнецького та вказати на паралелі між подіями на Галичині часу Другої світової війни та російсько-українською війною (на основі життя єпископа). Серед поставлених завдань виділяємо означення ролі Миколая Чарнецького в формуванні світогляду та релігійної свідомості громадян в часі війни та репресій; дослідження місць, де відбував незаконне покарання Миколай Чарнецький.

Наукова новизна полягає в систематизації наявних знань та свідчень очевидців про мученицький шлях єпископа Волині Миколая Чарнецького.

Ключові слова: єпископ Миколай Чарнецький, УГКЦ, Волинь, війна, більшовики, мучеництво.

Melnychuk Vasyly, Zhuk Andrii. Bishop Mykolay Charnetsky: martyr for the faith and victim of Russian concentration camps (in the light of the issue of the Russian-Ukrainian war)

The processes of the democratic development of the Ukrainian state make it possible to carry out non-committed studies of unknown pages of the history of Ukraine, and above all, the history of the Ukrainian Church. One of the incompletely researched stages of the formation of the Greek Catholic Church in Ukraine is the period of its catacomb existence (1946–1989): when the authorities of imperial Russia as part of the Soviet Union carried out mass repressions against the Greek Catholic clergy. The declassified materials of the pseudo-trial hearings against Church leaders make it possible to reveal all the crimes of the totalitarian regime. The events of the last century resonate with the present – the time of Russia's brutal war against Ukraine, which began in full on February 24, 2022. Now, as almost 100 years ago, people who are able to think freely, express their opinion, be patriots die on the battlefield or in captivity of enemies for their own independence. This struggle continues for a long time, because the war is between good and evil.

On the side of the first are free Ukrainian people: soldiers, volunteers, doctors, priests... The article attempts to present the last years of the life and activity of the Apostolic Visitor for the faithful Catholics of the Byzantine rite in Volyn, the bishop, and now the blessed hieromartyr Mykola Charnetsky of the Order of the Most Holy Redeemer. The authors

offer a detailed review of the events related to the arrest, imprisonment, exile, and martyrdom of Mykola Charnetsky, who became a victim of Russian propaganda, arbitrariness, and cruelty, which also occurs today.

The purpose of the article is to highlight and outline the martyrdom of Bishop Mykola Charnetskyi and to point out the parallels between the events in Galicia during the Second World War and the Russian-Ukrainian war (based on the bishop's life). Among the assigned tasks, we highlight the role of Mykolai Charnetsky in shaping the worldview and religious consciousness of citizens during the war and repressions; research of places where Mykolai Charnetsky served illegal punishment. The scientific novelty consists in the systematization of available knowledge and eyewitness testimonies about the martyrdom of the Bishop of Volyn, Mykola Charnetskyi.

Key words: bishop Mykolai Charnetsky, UGCC, Volyn, war, Bolsheviks, martyrdom.

27 червня 2001 року Україну сколихнула надзвичайна подія – Святіший Отець Іван Павло II під час свого візиту до Львова проголосив блаженними 28 українських мучеників за віру Христову, що загинули під час більшовицької та нацистської окупацій. В списку беатифікованих мучеників є ім'я єпископа Миколая Чарнецького, який для широкого загалу відомий як Апостольський адміністратор для українців-католиків східного обряду Волині та Полісся [1, с. 49; 2, с. 161].

Перш ніж перейти до висвітлення мученицької дороги блаженного Миколая Чарнецького, пригадаємо основні віхи його життєвого шляху. Народився майбутній єпископ та блаженний 14 грудня 1884 року в селі Семаківці на Івано-Франківщині. З 1897 року по 1904 рік здобував середню освіту в гімназії святого Миколая у Станиславові під опікою отця Михайла Семеніва. З жовтня 1904 року по 1910 рік – навчається в Римі на богословсько-філософських студіях та захищає ступінь доктора богослов'я і філософії.

2 або ж 3 жовтня 1909 року¹ отримує пресвітерські свячення з рук тодішнього єпископа Станиславівського Григорія Хомишина (1904–1945 рр.) [3, с. 608]. 1909–1919 роки – викладач фундаментальної догматики та духівник у Станиславівській духовній семінарії. В серпні 1919 року вступив до монастиря Чину Найсвятішого Ізбавителя, а в жовтні 1923 року склав довічні обіти.

В 1926 році єромонах-доктор Миколай Чарнецький розпочав свою місіонерську діяльність на Волині, а 16 січня 1931 року туди ж призначений Апостольським візитатором [2, с. 172]. Митрополит Андрей Шептицький в одному із листів призначання отця Миколая Апостольським візитатором називає відрадною подією, через яку греко-католики можуть спричинитись до повороту церковної єдності відокремлених братів на Волині, Підляшші та Поліссі [2, с. 161]. 8 лютого 1931 року Миколай Чарнецький з рук єпископа Хомишина отримав архиерейську хіротонію в місті Римі та одразу ж повернувся на Волинь [4, с. 49].

Понад 10 років Миколай Чарнецький ревно проповідував та засновував греко-католицькі спільноти далеко від Галичини. Як зазначає Ольга Лупій: «Постійна праця о. Миколая задля церковної єдності на Волині передбачала не лише провід новоприєднаного духовенства, а й місійну діяльність на парафіях. Вже з перших місяців він відвідував різні села, де проповідував, спілкувався з людьми, вивчав їх ставлення до унії та можливість приєднання до Католицької Церкви в східному обряді» [14]. На цій стежині були свої великі труднощі та випробування, адже з одного боку польська влада не охоче йшла на компроміс з місіонерами Церкви східного обряду, а з іншого відчувався великий тиск укоріненого там російського православ'я. Служіння Миколая Чарнецького та його співбратів було немов «між двома вогнями», проте йому вдалося пронести світло Христової науки на теренах Волині, Полісся та Підляшшя.

Вважаємо, що всі ті випробування під короною Польської держави жодним чином не можна зрівняти з жахливим тоталітарним більшовицьким режимом російської імперії, з яким віч-на-віч зустрівся владика Миколай Чарнецький.

Наприкінці 1939 року владика Миколай Чарнецький повернувся до Львова, де його застала Друга світова війна. Більшовики, зайнявши Львів, одразу почали встановлювати свої порядки. Особливо пильно вони спостерігали за людьми, які могли б належати до духовного стану Греко-Католицької Церкви. Владика Миколай був змушений ходити в цивільному одязі та тяжко працювати, щоб заробити на прожиття. Духовне життя, пастирська опіка перемістилися в потаємний вимір: він тайкома сповідав, уділяв святі Таїнства та відправляв Божественну Літургію [5, с. 16]. Очевидно, що політика більшовицької партії не приймала свободи совісті чи віросповідання, стежила за кожним кроком галичан та насаджувала свою далеку від християнського життя ідеологію, почасти прикриваючись Російською Православною Церквою. Бачимо, що навіть через майже 100 років ця тенденція не змінюється.

¹ Інформація суперечна, оскільки загальноприйнятою датою свячень Миколая Чарнецького є 2 жовтня, проте його біограф отець Роман Бахталовський подає іншу дату – 3 жовтня 1909 року.

22 червня 1941 року розпочалась німецька окупація, яка дозволила трохи відродити церковне життя [6, с. 90]. Але водночас відступ червоної армії з Галичини дав можливість викрити страшні злочини вчинені більшовиками в львівській тюрмі та інших катівнях. З архівів довідуємось про тисячі замордованих жертв, серед яких є ім'я ще одного блаженного священномученика Греко-Католицької Церкви, співбрата Миколая Чарнецького в монашестві отця Зенона Ковалика [5, с. 18]. Як бачимо, методи сусідів-вбивць є надзвичайно жакливими. Жорстокість російської армії впевнено прогресує: як жорстоко вбивали українців в тюрмах в минулому столітті, так ще з більшою злобою чинять це під час російської агресії проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року. А щодо храмів та святинь, то якщо в минулому столітті їх закривали, перетворюючи на громадські та господарські будівлі, то сьогодні бачимо ще гіршу картину – їх просто знищують в ході бойових дій. Жаклива реальність сьогодні тисно перегукується з такою ж пам'яттю минулого.

Фашистська влада дозволила архієпископу Йосифу Сліпому відновити діяльність Львівської богословської академії, куди Миколай Чарнецький був запрошений викладати філософію, психологію та моральне богослов'я [7, с. 110]. Здавалося б, при такому розпорядку життя, можна було б повернутися до пастирської діяльності, проте сміємо ствердити, що період німецької окупації, став тільки «коротким затишшям перед великою бурею» – наступної окупації червоною армією, яка своєю жорстокістю перевищила попередню в декілька разів.

27 липня 1944 року радянські війська знов увійшли у Львів. Належну шану треба віддати митрополиту Андрею Шептицькому, який всіляко підтримував, організовував та очолював діяльність української Церкви під впливом московської навали. Проте передчасна смерть 1 листопада 1945 року завадила йому це робити далі. Греко-Католицьку Церкву очолив Йосиф Сліпий, якому доведеться багато за неї страждати [6, с. 92].

Цього разу радянська влада була добре підготовлена та мала чіткий план дій щодо Галичини. І одним із перших пунктів було приєднання Греко-Католицької Церкви та її духовенства до Російської Православної Церкви, або у випадку відмови першої, її ліквідація. Оскільки духовенство УГКЦ відмовилося приймати російську православну юрисдикцію, чим би самотужки знищило УГКЦ, то більшість єпископату та священників у ніч з 10 на 11 квітня 1945 року було заарештовано [8, с. 369]. Серед єпископів, схоплених тої зловісної ночі був і Миколай Чарнецький, по якого радянські спецслужби прийшли о 23:00 год. [5, с. 18].

З цього арешту розпочинається період мучеництва Миколая Чарнецького, який буде тривати майже до його смерті в 1959 році. Маємо зазначити, що сам єпископ припускав і готував себе до ймовірного страждання за віру Христову, адже він вже не раз був очевидцем трьох разової окупації Галичини російськими військами [9, с. 42] та особисто бачив їх манеру ведення бойових дій, що часто супроводжувалися репресіями відносно духовенства.

Одразу після ретельного обшуку в келії владики Миколая та допиту його було відправлено до в'язниці Народного комісаріату внутрішніх справ (далі НКВС), що на вул. Лонцького у Львові. Там, згідно зі свідченнями очевидців, владику тяжко били, а допити проводили здебільшого серед ночі. Єпископ своєю духовністю випромінював таку благодать і ласку, що була здатна перемінювати жорстокі серця російських військових – серед свідчень знаходимо навіть розкаяння одного із енкаведистів, який катував єпископа Чарнецького: «кат розкався і просив пробачення у владики, а той не тільки його пробачив, але й обняв та поцілував» [5, с. 19]. Як правило, у львівській в'язниці, затриманих шляхом тортур вмовляли зректись УГКЦ та перейти на російське православ'я, підкорившись радянській владі. Якщо ж в'язень свідомо цього не робив, то його відправляли або одразу на заслання або ж на вищий суд.

Очевидно, що владику Миколай не зрадив свою віру. Тому невдовзі його відправлено до в'язниці у Києві, де він спільно з архієпископом Й. Сліпим, єпископом М. Будкою, єпископом Г. Хомишиним, апостольським візитатором П. Вергуном та іншими священниками, зносячи тортури та знущання, чекає розгляду його сфальсифікованої справи в суді. Так званий суд відбувався у Києві та тривав з 29 травня до 3 червня 1945 року. В'язень Миколай Чарнецький, не зважаючи на свій високий інтелектуальний рівень, був позбавлений права на слово. Мова протоколів свідчить, що допити відбувалися в умовах неймовірного психічного та фізичного тиску. Згідно з постановою, підписаною генерал-полковником Індиченком П., єпископу Миколаю Чарнецькому інкриміновано зраду Батьківщини за статтями 54-1а та 54-11 Карного кодексу УРСР та призначено 5 років позбавлення волі та каторжної праці, а на 3 роки владику позбавлено громадянських прав [10, с. 175].

Зауважуємо, що радянська влада часто користувалася вкрай підступними методами та обманом: не зрозуміло звідки знайшовся свідок, який завдав Миколаю Чарнецькому найважчого удару – засвідчив,

що владика є «агентом Ватикану», адже виконує уряд Апостольського візитатора українців на Волині. Ця інформація внесла рішучі корективи в позицію суду щодо Чарнецького і, за одними відомостями, до його вироку було додано ще 5 років каторги [5, с. 19], а згідно дослідження історика Г. Лужницького, Миколай Чарнецький засуджений посмертно та вивезений за Урал [11, с. 584].

Опісля несправедливого вироку, Миколай Чарнецький спершу був засланий до концентраційного табору в сибірському містечку Маріїнське. В таборі панував голод, а в'язнів часто серед ночі скликали на допити, супроводжувані тортурами. Тяжка праця виснажувала організм, мінімальне харчування та обмеження спілкування з рідними часто пришвидшували смерть каторжників. В таборі Миколай Чарнецький для багатьох був надією на спасіння: шукав нужденних, допомагав усім чим міг, таємно служив Літургію та сповідав [5, с. 20–21]. Радянська пропаганда робила все щоб знищити українську душу, в широкому значенні цього слова.

У 1947 році Миколая Чарнецького було переведено у концтабір до Воркути. Там він змушений тяжко працювати помічником коваля у кузні. Тут, у Воркуті, владика тяжко захворів [5, с. 25; 12, с. 152].

Наступним місцем засланням ісповідника віри був концтабір у Мордовії, куди владика Чарнецького відправили в 1948 році і де він тяжко працював без жодного зв'язку з Батьківщиною до 1953 року. Наступний рік єпископ провів знову в таборі Воркути, а останні роки свого ув'язнення до 1956 року перебував у в'язничній лікарні Мордовського концтабору, адже важка праця у кузні відбилася на здоров'ї владики, який втратив можливість вільно пересуватися [13, с. 11].

«Завдячуючи» радянській владі та російській ідеології, єпископ Миколай Чарнецький витерпів понад 600 годин страшних енкаведистських тортур та допитів, які кардинально підірвали його здоров'я. Свого часу в 1914 році Миколай Чарнецький завдяки молитві та допомозі близьких спромігся навіть перебороти страшну хворобу тифу, проте цього разу людська жорстокість ворогів була настільки великою, що він не зміг фізично протистояти тортурам російського тоталітарного режиму. Але морально він вистояв, Христа і Церкву не зрадив і 2 квітня 1959 року у Львові відійшов до Небесного Царства по свою нагороду [5, с. 28].

Отож, проводячи паралель між методами впливу більшовиків середини ХХ століття та російської армії ХХІ століття, яка воює в Україні, можемо зробити висновок, що остання тільки зазнає деградації. Жорстокість, тортури, несправедливість та брехня являються їхньою єдиною зброєю, адже нічим більше вони не можуть володіти. Від рук російського війська в минулому столітті загинуло велике число українських єпископів, священників, монахів та звичайних громадян, котрі визвали свою віру в Бога та Україну, як вільну державу. Сьогодні гине ще більша кількість людей в ході несправедливої війни. Загальновідомо, що у полоні російських загарбників у жахливих нелюдських умовах перебувають тисячі українських захисників та цивільних людей, які піддаються жорстоким катуванням, фізичному та психологічному тиску, серед них також присутні священники. І життєвий шлях кожного з них має невмирущий слід в історії української державності та несе приклад для наслідування, навіть через століття.

Таким чином, життя і духовний подвиг владики Миколая Чарнецького – це яскравий приклад мучеництва за Христову віру. Загалом, єпископ був широкозваною постаттю. Владика займався провідницькою, харитативною та місієюною діяльністю. За 29 років свого єпископства він зробив багато добра для Церкви та народу.

Рівночасно єпископ ще задовго до свого ув'язнення бачив, «яку загрозу Церкві, вірі та вільним народам несе московська навала. У той час від радянської окупації потерпали землі українського народу та інших націй Східної Європи і Азії. Російська влада зі всіх сил боролася проти цього ісповідника віри та страстотерпця, але він вистояв і вийшов у цій боротьбі переможцем, адже навіть після того як радянська влада звільнила владика в 1956 році, вважаючи немичним та недієздатним, він ще три роки, до самої смерті служив Богу і людям» [15]. Також і Україна, яку бажали насильно захопити за декілька днів та яку вважали безсилою, стала «голосом вопіючого в пустині» і на весь світ заявила, що вона сильна та здатна себе захистити.

Свої страждання Миколай Чарнецький передбачив ще під час власної хіротонії, коли сталася дивна і досить прикра подія: головний убір єпископа - мітра – впала на землю. Присутні сприйняли це за поганий знак [15]. Проте сам Чарнецький пов'язував цей знак тільки з можливими майбутніми випробуваннями, які все ж таки його спіткали. Владика Миколай все своє життя молився, і це давало йому натхнення до праці, скріпляло на душі навіть у найважчих життєвих обставинах. Подібно українська нація – нація страстотерпців та мучеників за свободу – вистійть на полі боротьби, адже маючи таких заступників на небі, неможливо зазнати поразки. Коли росія вбиває дітей, старих, гвалтує та катує, скидає бомби на лікарні, пологові будинки, школи, то вона зазіхає на святе. Вбиває українців за те,

що вони називаються українцями. «Своїми ганебними вчинками вороги замахнулися на Самого Бога і продовжують це робити уже більше року! Господь, як вважає І. Скрипніченко, ніколи таке нікому не прощав, не прощає і не простить» [16].

Підсумовуючи вище сказане, погоджуємось з словами настоятеля храму Миколая Чарнецького отця Василя Скрипки, виголошеними 2 жовтня 2022 року з нагоди 113-тої річниці священничих свячень блаженного: «Миколай Чарнецький не бачив вільної від радянського режиму України, однак тримав у собі глибоку віру та надію на це. Як і мільйони українців, Чарнецький помер у час, коли зло панувало над суспільним життям та знищувало вільну думку. Вони помирали, немовби у п'ятні, але у серці тримали надію» [17]. Тому образ Чарнецького, який «знав зло окупантів зсередини, який пройшов десятки таборів, 600 годин допитів, був ув'язненим, був переселенцем, був воїном Христа» [17], актуальний і зараз – попри війну та руйнування треба знаходити у собі віру та силу рухатися далі і бачити надію.

В роки життя Миколая Чарнецького «мінялися різні влади, різні імперії падали. А він, як та Христова Церква, стояв і буде стояти» [17]. Парох храму Миколая Чарнецького в селі Семаківці отець Василь Скрипка згадує, що «коли переносили мощі блаженного, коли зустрічали Івана Павла II, за Миколаєм ішли сотні тисяч людей. У тій масштабній ході було стійке відчуття добра, повноти благодаті та святості. Воно і далі буде, тому що Чарнецький не перестав служити» [17]. Подібно і сьогодні триває протистояння, в якому кожен громадянин не може перестати служити, а стояти на сторожі української державності своїми можливостями та покликанням: воювати, волонтерити, лікувати, жертвувати, молитися... Завдяки спільним зусиллям Україна, за прикладом блаженного Миколая, також вистійть. Українці, у свою чергу, повинні бути горді з того, що Бог в минулому дав їм такого єпископа як Миколай Чарнецький, сильного вірою, повного священничої ревності, такого велетня духу та любові до Христа, а в сьогоднішні – мужніх українських воїнів, за яких «доведеться ще «повоювати» у мирний час» [16].

Напевно, в контексті наступних досліджень цієї проблематики, подальші покоління оцінять силу духа владики Миколая, його працьовитість, великий патріотизм та любов до Бога і свого народу, щоб мати насагу боротися проти одного і того ж ворога.

Література:

1. Димид М. Проголошення блаженними новомучеників УГКЦ. *Метров*. 2016. Ч. 13. С. 41–51.
2. Жаровська О. Випробувані, як золото в горнілі. Львів : «Колесо». Книга 1, 2013. 208 с.
3. Жук А., Делятинський Р. Ієрархія Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії у часи підпілля Української греко-католицької церкви (1946–1989 рр.). *Грааль науки*. 2021. № 2-3: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові дослідження та методика їх проведення: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Вінниця, Україна – м. Відень, Австрія, квітень 2021 р.). С. 607–609. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.127>.
4. Пилипів І., Делятинський Р. Станіславівський період життя і служіння Миколая Чарнецького. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»* : збірник наукових праць / Гол. ред. Р.А. Горбань. Вип. 6. Богослов'я: до 130-річчя з дня народження блаженного Миколая Чарнецького. Івано-Франківськ : Івано-Франківський богословський ун-т, 2014. С. 43–70.
5. Оприско В. Чудо життя і смерті владики Миколая Чарнецького, ЧНІ. Львів : Добра книжка, 1998. 32 с.
6. Бабинський А. Історія УГКЦ за 90 хвилин. Вид. 2-ге, допов. Львів : Свічадо, 2019. 160 с.
7. Баб'як А. Нові українські мученики ХХ ст. Сповідники Віри. Рим, 2002. 200 с.
8. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. Рим-Львів 1995.
9. Пилипів І., Делятинський Р. Станіславівський період життя і служіння Миколая Чарнецького. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*: збірник наукових праць / Гол. ред. Р.А. Горбань. Вип. 6. Богослов'я: до 130-річчя з дня народження блаженного Миколая Чарнецького. Івано-Франківськ : Івано-Франківський богословський ун-т, 2014. С. 43–70.
10. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і радянська держава (1939–1950). Львів, 2005. 268 с.
11. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви. Філадельфія, 1954. 724 с.
12. Бахталовський С. Миколай Чарнецький, ЧНІ. Єпископ-ісповідник. Йорктон, 1980. 281 с.
13. Гушак Б. Спогади про єпископа Миколая Чарнецького. *Зустріч*. 2009. № 25. С. 9–12.
14. Лупій О. Служіння ієромонаха Миколая Чарнецького на Волині та його значення для місійної діяльності греко-католиків. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого*. Богослов'я. Філософія. Історія. (6). 2014. С. 74–80.
15. Церква Святого Миколая Чарнецького. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100080429826646> (дата звернення: 07.02.2023).
16. Скрипніченко І. «Як воскресити землю». Ігор Скрипніченко про те, чому Росія ніколи не виграє. URL: https://risu.ua/yak-voskresiti-zemlyu-igor-skripnichenko-pro-te-chomu-rosiya-nikoli-ne-vigrae_n136965
17. Проповідь настоятеля храму Миколая Чарнецького Василя Скрипки. 02.10.2022, 113-та річниця священничих свячень Чарнецького. *Особистий архів автора*.